

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Ivan Manfreda - Jaka,

Prvoborec in primorski partizan, borec 1. proletarske brigade in Titove zaščitne čete, kapetan JA – kdo mu je odvzel »Partizansko spomenico 1941«?

(Protiobveščevalna rekonstrukcija primera)

Ivan Manfreda - Jaka, 1945, Tolmin
(Vir: zasebni fotoalbum B. Manfreda)

O družini Manfreda na Humu nad Podmelcem v okolici Tolmina sem doslej prebral kar nekaj zgodb, saj je šlo za družino, ki je bila res partizanska¹ – oče Jože in njegovih šest otrok je bilo v partizanih. Dva sta tudi darovala svoji življenji za svobodo Primorske. Manj pa je znano, da je bil Ivan Manfreda - Jaka tudi

¹ Stanko Petelin, *Gradnikova brigada*, Borec 1983, Ljubljana, str. 45, v sproti opombi 57 navaja partizane – sinove Jožeta Manfreda: Ivana, Antona, Valdija, Matijo in Viktorja ter hčerko Danico. Posebej omenja, da je bil Ivan Manfreda - Jaka tudi borec 1. proletarske brigade od oktobra 1941 in sredi 1942 tudi zaščitne čete vrhovnega poveljnika NOV Jugoslavije maršala Tita.

prvoborec oz. spomeničar, saj je v Bosni že 28. oktobra 1941 prostovoljno vstopil v Romanijsko partizansko četo, ki ji je poveljeval legendarni »Čiča« – ing. Slaviša Vajner iz Sarajeva.

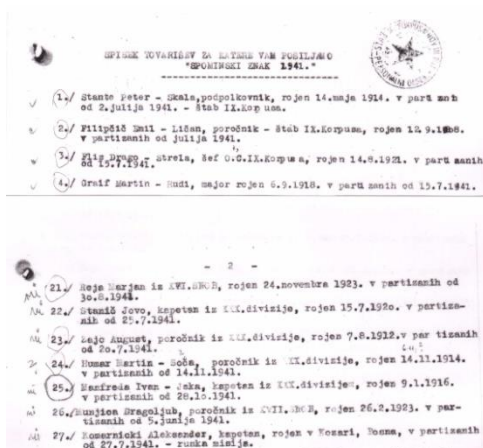

Partizanski spominski znak 1941

- prva inačica

(Vir: Slike, Google)

Zatem je bil vključen v Šumadijski bataljon in 1. proletarsko brigado, sredi leta 1942 pa tudi v zaščitno četo Vrhovnega poveljstva NOVJ, maršala Tita. Partizansko pot je potem nadaljeval v svoji Primorski. Umrli je 12. julija 1945 za posledicami prometne nesreče blizu domačega kraja. Čeprav je po ukazu IX. korpusa oktobra 1944 prejel »Partizanski spominski znak 1941« (prvotne inačice)², ga ni na (slovenskem) seznamu prejemnikov »Partizanske spomenice 1941« (pa še sedem ostalih prvoborcev – partizanov, med njimi tudi pokojnega generalmajorja Franca Črnuglja, znanca)!

Spisnik tovarišev za katere vam pošiljamo »Spominski znak 1941«

(AS 1848, IX. korpus NOV in POJ, šk. 46)

² Po ukazu VŠ NOV in PO Jugoslavije z dne 1. 11. 1943 je Ivan Manfreda, poveljnik spremljevalne čete 18. SNOB IX. korpusa prejel »Partizansko spomenico 1941«, ki mu je bila po ukazu štaba IX. korpusa pod zap. št. 25. Manfreda Ivan - Jaka, kapetan iz XXX. divizije, rojen 9. 1. 1916, v partizanih od 28. 10. 1941 izročena oktobra 1944 (SI AS 1848, IX. korpus NOV in PO Jugoslavije, škatla 46, p. e. 851). Seznam vsebuje 48 partizanov – prvoborcev, od tega 34 Slovencev.

Zastavil sem si ključno vprašanje: kdo mu je lahko odvzel »Partizansko spomenico 1941« in predvsem zakaj?

Odgovor bo zanimiv tudi zaradi tega, ker od 34 slovenskih partizanov – prvoborcev na končnem seznamu ni še 7 drugih spomeničarjev, kar pomeni, da so tudi njih izbrisali s tega seznama. To so: Koritnik Ludvik, Reja Marjan, Zajc Avgust, Črnugelj Franc (generalmajor), Brateško Ludvik, Kersnik Stane - Jelovčan in Nartnik Anton. Verjetna sta dva odgovora: izbrisala jih je Ozna (Udba) ali partija! Seveda pa je možen tudi izbris ob reviziji julija 1945...

Predvsem me je začudila navedba, da je bil Ivan Manfreda tudi pripadnik zaščitne čete Vrhovnega poveljnika NOV Jugoslavija. O isti sem namreč v knjigi **Zarote in atentati na Tita**³ na str. 97–98 napisal sledeče:

»Za stacionarno zaščito VŠ NOVJ – neposredno in globinsko varovanje (straže in patrulje), je skrbela spremljevalna (zaščitna) enota (četa, bataljon). Prva bojna enota, ki je skrbela za zaščito VŠ NOVJ in članov CK KPJ se je imenovala Straža. Enota je štela 19 borcev, ki jim je poveljeval Lazar Tripković, delavec, njegov namestnik pa je bil Toma Vasić, zidar. Večino enote so sestavljali kmečki sinovi, in to: Bogdan Marjanović, Momčilo Sekulić, Nikodin Perić, Vojislav Todorović, Ozren Soldatović, Ratko Đukanović, Milorad Grujičić - Mića, Dobroslav Čajić, Živorad Čosić (prvi ekonom VŠ), Vidoje Radišić (vodja konjevodcev) in Panta Pantić. Ostali so bili: Dragan Malinić – delavec, Milutin Despotović – trgovski pomočnik, Boško Čolić (prvi Titov spremljevalec) – čevljar in Radomir Dudić – dijak. Torej, nekakšna srbska kmečka enota, vendar so bili vsi člani KPJ ali pa Skoja.

Prva zaščitna četa VŠ NOV in POJ je bila ustanovljena v Foči, 25. marca 1942, iz borcev valjevskega in mačvanskega partizanskega odreda. Poveljnik čete je postal Momčilo Đurić, njegov namestnik pa Lazar Tripković, dotedanji poveljnik »stare straže«. Za političnega komisarja je bil postavljen edini Slovenec, izgnanec v Srbiji: Pibernik Albin (z njim je bil tudi desetletni sin Albin, po vojni pilot, za njega je skrbel po očetovi smrti Aleksander Ranković). Pozneje je bil za poveljnika čete, »Šumarove čete«, postavljen Bogoslav Mitrović - Šumar, upokojen kot generalmajor JLA, ki je kasneje napisal zanimive spomine. Med drugim je tudi navedel, da so Tita kot vrhovnega poveljnika zaradi varnosti vedno klicali samo »tovariš Stari«, medtem ko so ga ostali naslavljali kot »tovariš vrhovni poveljnik«, pozneje seveda »tovariš maršal«, le bližnji sodelavci so ga klicali »tovariš Tito«.

Očitno je Ivan Manfreda kasneje vstopil v to zaščitno četo, podatki pa niso bili javno objavljeni.

Na podlagi javno dostopnih dokumentov in podatkov iz AS⁴ je razvidno, da Ivan Manfreda - Jaka izvira iz znane in zavedne partizanske družine na Tolminskem.

³ Marijan F. Kranjc, *Zarote in atentati na Tita*, Grafos Trade 2004, Grosuplje.

⁴ Viri v ARS:

V *Tolminskem zborniku*⁵ je Pavla Leban leta 1975 na str. 61–69 objavila obširen članek pod naslovom *Hiša upornikov* (Casa dei ribelli), v katerem je podrobno opisala trnovo pot družine Manfreda, po domače Bibelnovih, na Humu nad Podmelcem. Februarja 1943 so italijanski vojaki na njihovo hišo z velikimi črkami napisali *CASA DEI RIBELLI*, saj so prav iz te družine odšli v partizane oče Jože, štirje sinovi in hčerka, doma pa sta ostali mati Berta in 12-letna Marica.

Spominska plošča, Hum, 1982
(M. Slabe, Na rovašu življenja)

Manfredovi s Huma nad Podmelcem

Oče Jožef Manfreda - Očka je bil rojen 17. marca 1887 v Poljubinju. Po poklicu je bil čevljar, vendar je že pred 1. svetovno vojno kot rudar delal v Avstriji in Nemčiji (Leoben, Essen). Januarja 1915 se je v Avstriji poročil z Berto, roj Brandstetter, natararico in Avstrijko iz Leobna, ki mu je v tujini rodila troje otrok. Zaradi vojne je 1916 pripeljal ženo in otroke (Alojzija, Jože in Ivan) v domači kraj k očetu Andreju v Poljubinj, sam pa se je vrnil v Nemčijo in delal kot rudar (miner). V domovino se je za stalno vrnil šele 1930 in nastanil v Humu. Februarja 1943 je odšel v partizane (kurir na postaji P-23 na Mrzlem vrhu). Novembra 1944 je bil kot partizan zajet, pa so ga Nemci poslali v Buchenwald⁶, kjer je 12. decembra 1944 tudi umrl.

Žena Berta je bila februarja 1943 aretirana in zaprta v tržaškem zaporu Coroneo in se je šele septembra 1943 vrnila iz italijanskega taborišča Frascati. Umrla je leta 1960 na domu v Humu. Čeprav Avstrijka, je bila zelo naklonjena slovenskim partizanom.

Najstarejši sin Jože, rojen v Nemčiji, čevljar, je leta 1938 pobegnil v Slovenijo in se zaposlil v tovarni čevljev v Trziču in kasneje v Avstriji. Leta 1944 je obiskal domače v Humu, vendar se je kmalu vrnil v Avstrijo, ker ni hotel v partizane

-
- Fond AS 1487, CK KPS, škatla 75 (partijska dokumentacija),
 - Fond AS 1931, Rsnz SRS (pripadniki Vos, Ozne in Vdv),
 - Fond AS 1851, Glavni štab NOV in POS (kartoteke borcev in padlih partizanov).

⁵ Tolminski zbornik 1975, druga knjiga, izdala Kulturna skupnost Tolmina v počastitev 30-letnice osvoboditve, Tolmin 1975.

⁶ Mednarodni karton taboriščnika: Giuseppe Manfreda, 17. marec 1887, Tolmino, Hum, prisoner number 128085, data arrival: 18. november 1944, disposition Buchenwald: 12. december 1944 (datum smrti – doslej znan april 1945).

(iskal ga je mlajši brat Ivan). Po letu 1970 je umrl v prometni nesreči. Do svoje smrti je z njim vzdrževala stike mati Berta, potem pa so bili stiki prekinjeni.

Starejša hčerka Alojzija - Lojzka, tudi rojena v Nemčiji, je bila služkinja v Trstu, po poroki pa je živeli v Aosti.

Poleg očeta je bilo v partizanih pet Manfredovih otrok (štirje sinovi in hčerka), najprej vsi v Severnoprimorskem odred, zatem pa v ostalih enotah na Primorskem. Navajam podatke iz uradnih dokumentov v AS in spominske literature.

Ivan Manfreda - Jaka

Prvi je bil Ivan Manfreda - Jaka⁷, po domače Johan, rojen 9. januarja 1916 v Essnu (Nemčija), pred naborom v italijansko vojsko je leta 1935 zbežal v Slovenijo, kjer se je v Celju izučil za tesarja. Bil je prostovoljec Vojske Kraljevine Jugoslavije, pa je bil aprila 1941 pri Karlovcu zajet od ustašev. S skupino znancev je uspel zbežati v Banjaluko, zatem pa so se napotili v Bosno, kjer se je 28. oktobra 1941 prostovoljno pridružil partizanom in bil v začetku avgusta 1942 poslan v Slovenijo.

Služboval je v naslednjih enotah:

- Romanijska četa, Bosna, borec: 28. oktober – 11. november 1941,
- 1. proletarska brigada, borec: 12. november 1941 – 30. marec 1941 (Bosna, Igman, Črna gora)⁸,
- zaščitna četa Vrhovnega štaba NOV Jugoslavije, borec: 30. marec – 31. julij 1942 (v začetku avgusta so bili po Titovi odločitvi vsi Slovenci poslani v Slovenijo),
- Loški odred, vodnik v 1. četi 2. bataljona: avgust – 2. oktober 1942⁹,

⁷ Ivan Manfreda - Jaka:

- »Kadrovska pola« štaba 7. brigade Simona Gregorčiča, na položaju 27. novembra 1944, podpisal namestnik politkomisarja Venceslav Hojak;
- »Vprašalna pola za člana KPS«, Vipava, 3. 7. 1945, stampiljka personalnega odseka Komande tržaškega vojnega področja JA;
- »Za svobodo padli borci, IX. korpus«, 28. september 1945.

⁸ O bivanju Ivana Manfreda - Jaka v 1. proletarski brigadi obstoji dvoje pričevanj, in sicer:

- v zborniku »Od Rudog do Foče«, str. 20, pod »1. šumadijska četa« (ostanki Romanijske čete so prešli v 1. Šumadijsko) se med ranjenci spopada pri Pjenovcu (padlo 10 Slovencev) navaja tudi: »Ivan Manfreda, 27 godina (Tolmin, Italija), radnik, 21. 1. 1942 Pjenovac (u četi se nalazi).«
- V zborniku »1. proletarska«, str. 133, je ing. Pavle Žaucer - Matjaž, namestnik politkomisarja slovenske čete »Ivana Cankarja« v Uzičkem odred (poveljnik čete Albin Pibernik z ženo Julko in 12-letnim sinom Albinom, pozneje pilot v Adrii) zapisal: »Došao je naš Ivan Manfreda, kome je metak probio pljuča ... Bio je vrlo uzbudjen, ne toliko zbog rane, koliko zbog paklene vatre i straha kojeg je preživeo. ... Posle igmanskog marša (umrla je Julka) u Foči nas je posetio drug Tito i pozvao nas u zaštitnu četu vrhovnog štaba.« V članku se tudi navaja, da je v začetku avgusta 1942 VŠ NOV Jugoslavije s kurirji GŠ NOV Slovenije poslal v Slovenijo skupino slovenskih partizanov iz Bosne, ki so po 18 dneh prišli v Loški odred.

⁹ Mirko Bračić, poveljnik Loškega odreda, je bil oktobra 1942 poslan z odredom na Primorsko, kjer je ustanovil Soški odred, pa je tako tudi Ivan Manfreda - Jaka najprej bil pripadnik Soškega odreda.

- Severnoprimerški odred, poveljnik čete 1. bataljona: 2. oktober¹⁰ (20. oktobra postal član KPS) – 30. december 1942 in namestnik poveljnika 1. bataljona: 1. – 15. januarja 1943,
- Gradnikova brigada, poveljnik 1. bataljona: 15. januarja – 15. maja 1943 (zaradi neuspele zasede razrešen dolžnosti poveljnika bataljona – zatajil puškomitraljez, medsebojne zdrahe – poveljnik postal domačin iz Livka); poveljnik 1. čete 2. bataljona: 15. maja – 30. junija 1943, ranjen – v bolnišnici do 15. julija 1943; poveljnik iste enote: 15. julija – 8. septembra 1943,
- Tolminska brigada, poveljnik bataljona: 8. septembra – 25. oktobra 1943,
- 18. Bazoviška brigada, poveljnik spremljevalne čete: 25. oktobra 1943 – 10. februarja 1944, ranjen – v bolnišnici do 28. februarja 1944 (menda se je sam ranil!?),
- 30. divizija, poveljnik topništva: 1. marca – 15. aprila 1944; v štabu divizije referent za oborožitev: 15. aprila – 17. julija 1944,
- Idrijsko-tolminski odred, namestnik poveljnika: 17. – 31. julija 1944,
- 17. brigada Simona Gregorčiča, operativni oficir: 1. avgusta 1944 – 28. januarja 1945,
- 30. divizija, poveljniki »logorja« (šolskega ali ujetniškega?): 28. januarja – 15. aprila 1945,

Ivan Manfreda - Jaka, namestnik poveljnika ITO, avgusta 1944
(Od Idrije do Tolmina, str. 143)

- Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko primorje, poveljnik baze: 15. aprila – 15. junija 1945,
- Poveljstvo Tržaškega vojaškega področja, na razpolago od 15. junija 1945 do »danes« (3. julija 1945 se je ponesrečil z motorjem blizu domače vasi, umrl

¹⁰ Skupaj z Jako je prišlo v Poljubinj prvih šest partizanov na Tolminskem, med njimi tudi njegov bratranec Janko Manfreda, roj. 1913 na Humu, pozneje pripadnik 2. čete Severno-primorskega odreda, od oktobra 1943 pa načelnik Vos-a za Baško in Kanal, v začetku leta 1945 je bil postavljen na novo dolžnost v Črnomlju. Po vojni je živel z družino v Cerknici in bil oskrbnik »Titovega« lovskega rajona.

pa je 12. julija 1945 v vipavski vojaški bolnišnici)¹¹. Tudi ni bil aktiven v celici KPS!

V »Vprašalni poli za člane komunistične partije« z dne 3. julija 1945 je kapetan Ivan Manfreda - Jaka napisal tudi naslednje:

- 13. "... od 15. 6. 1945 do danes sem na razpoloženju pri Komandi Tržaškega Vojnega Področja ter med tem časom nisem bil organiziran. Mislim, da v kratkem bom postavljen na novo službeno dolžnost."
- 27. "Veseli me vojaška panoga ali pa delo pri OZNI."

Namestnik politkomisarja Venceslav Hojak pa je še dodal:

- 28. "... toda včasih malo nagnjen k pijači".
- 29. "... mogoče bi še bolj odgovarjal v zaledni vojski, in to vsled že preko triletnega partizanstva in se ne more prav živeti v današnje razmere".

Iz pregleda dolžnosti je razvidno, da je že v začetku leta 1945 postavljen na postransko dolžnost (operativni oficir, pa tudi komandant »logorja«), da bi nazadnje bil »poveljnik baze« Pokrajinskega NOO, kar pa tudi ni bila več vojaška dolžnost. Javno so navedeni samo nekateri elementi, zakaj je bil kapetan Manfreda na »razpoloženju«.

V ohranjenih dokumentih ni nikjer navedeno, da je bil nosilec »Partizanskega spominskega znaka 1941«. Glede na sorodne primere in navodila Ozne o kadrovskega preverjanju zaradi demobilizacije in »čiščenja JA« (rojeni v tujini, zveze s tujci) je zelo verjetno, da je bil glavni razlog za odpust kapetana Ivana Manfrede - Jaka iz JA dejstvo, da je bil rojen v Nemčiji, da je bila mati Avstrijka in da je brat živel in delal v Avstriji.

Čeprav je kapetan Manfreda na kraju naivno pričakoval, da bo razporejen na delo v Ozni, se to ni zgodilo. Očitno je, da tudi v Ozni ni bil dobro zapisan, posebno še, če je kaj zamolčal iz svoje partizanščine (o treh podatkih se je zlagal), kar pa se ni odpuščalo niti prvoborcem oz. spomeničarjem (posebno v obdobju informbiroja).

Dne 25. julija 1945 je bil v *Primorskem dnevniku* objavljen članek z naslovom **Zadnja pot tolminskega junaka kapetana Ivana Manfreda**. Kratko je bila opisana bojna pot Ivana Manfrede in članov njegove družine. Poslovilni govor na pogrebu 14. julija 1945 v Tolminu je imel kapetan Ivan Rupnik iz poveljstva Tržaškega vojnega področja, ki je poudaril, da je bil Ivan prvi organizator OF na Primorskem in eden najboljših borcev. Že leta 1941 se je pridružil partizanom v Bosni in pomagal Titu, ko je bil ranjen. Bil je izredno pogumen in kar 6-krat ranjen. Bil je zelo pošten in vsi so ga imeli radi. Smrtno se je ponesrečil z motorjem pri nekdanji Sv. Luciji, sedaj Most na Soči (datum ni naveden zaradi tiskarskega škrata). Po nesreči je bil najprej prepeljan v idrijsko in zatem v centralno vojaško bolnišnico v Vipavi. Pokopan je z vojaškimi častmi – bataljon je oddal častno salvo, pevski zbor takratne Komande mesta Tolmina pa mu je zapel žalostinko.

¹¹ V mrliški knjigi UE Tolmin je zapisano, da je Janez Manfreda, rojen 9. januarja 1916 v Essnu, Nemčija, umrl 12. 7. 1945 v Vipavi. V nekaterih vojaških in spominskih dokumentih se kot datum smrti omenja 13. julij 1945.

Valdi Manfreda – Gorenjc

V partizane je odšel novembra 1942, star 18 let. Bil je borec Gradnikove brigade, zatem kurir na P-23, nazadnje pa poveljnik karavle P-22 vse do konca vojne. Pozneje je služboval v JA v Trstu in Ljubljani, nazadnje pa v Titovi gardi v Beogradu. S činom poročnika JA je bil leta 1947 demobiliziran. Služboval je na OLO Tolmin in v podjetju Krn v Klavžah. Ponesrečil se je z motorjem aprila 1971. Z družino je stanoval na Humu, v obnovljeni »hiši upornikov«, kjer sta pozneje živeli soproga Tilka in hčerka.

Valdi Manfreda – Gorenjc
(Tolminski zbornik, 1975)

Matija Manfreda – Tihomil, tudi Slavko¹²

Rojen je bil 20. februarja 1920 na Humu, po poklicu pek. Služil je italijansko vojsko od 1940 do 1942. Konec leta 1942 je prišel na dopust iz italijanske vojske in 25. januarja 1943 odšel v partizane, kmalu za bratoma Valdijem in Tonetom. Bil je skojevec in član KPS od 7. avgusta 1944.

¹² Kadrovski list iz personalnega odseka poveljstva IX. korpusa, AS, datum nečitljiv in vprašalna pola za partijske kadre Idrijsko-tolminski odred, 11. junij 1945, arhiv CK KPS.

Matija Manfreda - Slavko
(Tolminski zbornik, 1975)

Kot borec Gradnikove brigade je julija 1943 sodeloval v bojih v Krnskem pogorju, kjer je bil hudo ranjen. Po kapitulaciji Italije je bil iz bolnišnice poslan na šiffrski tečaj in bil šifrer na obveščevalni točki B-7 v Reziji. Zatem je bil v Tolminski brigadi, nazadnje pa v Poveljstvu mesta Tolmin. Po osvoboditvi je v činu podporočnika služboval v Ajdovščini, Vipavi, Ljubljani in Sarajevu. Kot poročnik JA je bil demobiliziran marca 1948. Kot upokojenec je živel v Tolminu.

Anton Manfreda¹³

Rojen je bil 7. junija 1923 v Humu pri Tolminu. V partizane je odšel 7. novembra 1942, star 17 let. Bil je borec in namestnik poveljnika čete v Soški brigadi od 15. septembra do 10. oktobra 1943. V bojih je bil dvakrat ranjen. Potem je s Tolminsko brigado odšel na Gorenjsko in prešel v Prešernovo brigado, kjer je bil namestnik poveljnika čete od 1. oktobra do 10. decembra 1943. Nazadnje je bil poslan 10. decembra 1943 v zaščitno četo IX. korpusa, zatem pa v bataljon DK (disciplinsko-kazenski, tudi »jurišni«) kot poveljnik čete od 20. decembra 1943. Aprila 1944 je bil kot namestnik poveljnika zaščitnega bataljona IX. korpusa povišan v čin podporočnika. V spopadu z Nemci na Vojskem spomladi 1945 je bil obkoljen in hudo ranjen, pa si je sam vzela življenje. Počiva v partizanski grobnici v Tolminu.

Viktor Manfreda

V partizane je odšel januarja 1943, star komaj 16 let. Bil je borec Gradnikove in Gregorčičeve brigade in Idrijsko-tolminskega odreda. Jeseni 1944 so ga Nemci kot kurirja ujeli v Pologu in v tržaškem zaporu Coroneo ustrelili kot talca.

¹³ Dva neevidentirana dokumenta iz AS, dislociran arhiv.

Danica Manfreda - Sava

Rojena je bila 1921 v Podmelcu, šivilja. V partizane je odšla januarja 1943 v Severnoprimorski odred in potem v Gradnikovo brigado. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je delovala kot sekretarka Skoja v Severnoprimorskem okrožju. Po vojni je delala kot administratorka v Tolminu, zatem pa je živela v Idriji.

Marica Manfreda

Skupaj z materjo so jo Italijani odvedli v Trst, od koder so jo poslali v Tolmin k skrbniku. Septembra 1943 je odšla v partizane in delala v mladinski organizaciji. Po vojni je bila administratorka v Tolminu.

Prometna nesreča in smrt kapetana JA Ivana Manfreda - Jaka

V AS ni nobenega dokumenta o prometni nesreči kapetana Ivana Manfreda - Jake, temveč samo zapis o padlih borcih IX. korpusa, kjer je omenjeno, da je imenovani umrl 15. julija 1945 (napačno, umrl je 12. julija 1945) v vipavski vojaški bolnišnici zaradi posledic prometne nesreče, ki se je zgodila v soboto 7. julija 1945 v bližini Huma na Tolminskem. Težko ranjen je umrl 12. julija v Vipavi, pogreb pa je bil 14. julija 1945 v Tolminu.

Edini očevidec nesreče - sovoznik in vojni tovariš Slavko Fratnik (1923–2005) je kasneje navedel, da je šlo za »navadno« prometno nesrečo na makadamski cesti in ponoči. Motor je bil verjetno službeno vojaški. Uradnega zapisnika ni bilo najti v AS.

V ZB Tolmin imajo dva magnetofonska trakova (eden prazen), brez datuma, na katerih je zabeleženo pričevanje šestih soborcev (pobudnik Slavko Fratnik). Bistvena je izpoved petega, neimenovanega pričevalca, da je bil Jaka uspešen poveljnik in pogumen partizan, pa je tako sredi oktobra 1944 dobil »Partizansko spomenico 1941« po ukazu VŠ NOV in POJ in po seznamu štaba IX. korpusa¹⁴, vendar ga ni v obstoječem seznamu nosilcev »Partizanske spomenice 1941«.

¹⁴ O odvzemu »Partizanske spomenice 1941« kapetanu Ivanu Manfredi - Jaki ni v AS nobenega podatka. V AS 1589/IC CK ZKS, škatla 5285, seznam nosilcev Partizanske spomenice (1.485) z dne 11. 1. 1954 – v njen ni Ivana Manfrede - Jake in ostalih sedem slovenskih spomeničarjev IX. korpusa. Tudi ga ni na drugem seznamu nekaj let pozneje, kjer je navedeno 1.811 nosilcev spomenice. O prvem odvzemu je odločala kontrolna komisija CK ZKS dne 27. 2. 1958 (5 primerov, od katerih se dva nanašata na navajanje lažnih podatkov). Julija 1945 je opravljena prva revizija vseh podeljenih spomenic, pa so vsi nosilci do določnega roka morali izpolniti vprašalnik in predložiti izjave dveh prič. Ker je kapetan Ivan Manfreda - Jaka umrl prav julija 1945, očitno ni mogel predložiti zahtevanih dokumentov. Vir: Klemen Gerbec, diplomska naloga z naslovom *Partizanski spominski znak 1941*, FDV, 2010 Ljubljana.

Ivan Manfreda - Jaka, Marija J. in Slavko Fratnik,
slikano 7. julija 1945 v Tolminu
 (Zasebni fotoalbum B. Manfreda)

Kaj nam pokaže analiza kadrovskega napredovanja?

Kot prvoborec in pripadnik 1. proletarske brigade se je Ivanu Manfredi - Jaki odpirala sijajna kariera v toku NOB in pozneje v JA! Kot pogumen borec in primeren starešina je normalno napredoval le do poveljnika bataljona in operativnega oficirja brigade, zatem pa bi moral dobiti dolžnost načelnika brigade, poveljnika brigade itd.

Vendar se to ni zgodilo!

Pregled dolžnosti v letu 1944, ko je bil postavljen za »poveljnika topništva« pa »taborišča« (šolskega ali ujetnikov?) in tudi »baze«, nam zgovorno pove, da mu niso bile več zaupane odgovorne poveljniške dolžnosti, pa četudi je tega leta v Kobaridu prejel »Titovo priznanje« (»Partizanski spominski znak 1941«), kar pa ni bilo navedeno v njegovih vojaških in partijskih dokumentih. Nekaj je bilo vsekakor narobe, vendar je bil njegov kadrovski dosje očitno »očiščen«, pa tako pravega razloga ne vemo.

Zato sem tudi opravil to protiobveščevalno rekonstrukcijo primera, tudi vzrokov smrti, seveda na osnovi analitične primerjave podobnih primerov in tudi osebnih operativnih izkušenj.

V ohranjenih dokumentih ne izvemo za prave razloge, razen da je ob razporedu »na raspoloženje« (od 15. junija 1945) napisano, da »ne razume današnje stvarnosti«, pa tudi, da ni več aktiven član celice oz. KPS!

Ivan Manfreda - Jaka je gotovo vedel, kaj vse to pomeni, saj je bil v vipavski vojašnici praktično brez dela in zadolžitve. Kaj sta s Slavkom Fratnikom 7. julija 1945 vse počela na Tolminskem, ni povsem znano, razen da sta se najprej ustavila doma pri Ivanu na Humu, kjer jima je mati Berta ocvrla jajca, zvečer pa sta šla na

ples v Mostu na Soči, kjer so se domačini tudi stepli z vojaki JA, ki so vzklikali »drugu Titu«, češ da ostali niso razumeli besedice »drug« (tovariš).

Ko bomo razkrili, kaj vse je Ivan Manfreda - Jaka zamolčal organom Ozne, bo tudi manj dilem o pravem vzroku zakaj je kapetan Ivan Manfreda - Jaka postavljen na razpolaganje. Še prej pa moram povedati nekaj besed o organizaciji in delovanju Vosa in Ozne na Primorskem oz. v IX. korpusu.

Delovanje Ozne na Primorskem in v IX. korpusu

Čeprav je IX. korpus teritorialno pokrival celo Primorsko, se je Ozna v enotah šele organizacijsko razvijala. Namreč, dotedanji teritorialni sistem Vos-a je še vedno deloval, predvsem pa je delovala zaupniška mreža. Podatki množične mreže tajnih sodelavcev in tudi članov OF so se še vedno zbirali po določenih rajonih in potem pošiljali v odsek Ozne IX. korpusa.

Ozna je delovala obveščevalno, proti koncu vojne pa pretežno protiobveščevalno. Organe Vos in Ozne je na Primorskem in v IX. korpusu uspešno vodil Miro Perc - Maks, ki pa je padel 1. aprila 1945, Nemci pa so pri njem našli ves tajni arhiv (sodelavcev) Vos-a in Ozne!

Notranje slabosti Ozne so se odražale predvsem v tem, da so v nižjih enotah še vedno prevladovali partijski organi in namestniki politkomisarjev (podpisi na dokumentih Ivana Manfreda - Jaka).

Ozna je bila formirana pri VŠ NOV Jugoslavije že septembra 1943, vendar so bili v podrejenih enotah (korpusih) odseki Ozne formirani šele po 8. februarju 1944. V Sloveniji je zamujal proces reorganizacije, saj je bilo zelo težko zamenjati vosovski sistem delovanja, ki je bil tudi dokaj uspešen.

Organizacija Ozne v vojaških enotah je bila postavljena tako, da je bil III. oddelek pri Poverjeništvu NKOJ vertikalno povezan prek 3. odsekov glavnih štabov in korpusnih področjih (pozneje armadnih) do opolnomočstvih (pooblaščenih) v diviziji in brigadi vse do najnižje enote. Oficirji Ozne v bataljonih so imeli po enotah številčno mrežo tajnih sodelavcev in rezidentov.

Naj še dodam, da je bila 1. marca 1945 NOVJ preimenovana v Jugoslovansko armado (JA), dne 24. marca 1945 pa so bile določene tudi sestava, naloge in osnovne smernice delovanja Ozne v JA. Organizacija Ozne se je razvijala postopoma. Glavne smernice so bile postavljene v naslednjih ukazih VŠ NOVJ:

- Ukaz o varovanju vojne tajne (24. januar 1945),
- Ukaz o vlogi in nalogah Ozne (25. marec 1945),
- Ukaz o ukrepih za čiščenje svobodnega ozemlja od preostalih kvislinških enot in skupin (30. aprila 1945).

Potrebno je tudi povedati, da je NOV Jugoslavije od marca 1944, ko je štela okrog 350.000 borcev, do konca vojne narasla na okrog 800.000 pretežno mobiliziranih

borcev, tudi pripadnikov zajetih kvislinških enot. Vse to je zahtevalo izredno naporno delovanje nove in neizkušene protiobveščevalne službe pri odkrivanju vohunske in sovražne dejavnosti, pri zaščiti poveljstev in enot, pa tudi važnih objektov na teritoriju.

Takoj po osvoboditvi je bila opravljena prva kadrovska čistka JA, predvsem od nezanesljivih mobilizirancev, pa tudi pripadnikov JA, ki so imeli kakršnekoli zveze s tujino (rojeni v tujini, poročeni s tujkami, vzdrževali zveze s tujci). Ta in podobne kadrovske čistke v prihodnje (informbiro, rankovičevci in drugi) so bile dosledne. Nižji organi niso niti raziskovali teh primerov, saj so še vedno najprej odločali na partijskih sestankih (tudi za Ivana Manfreda - Jaka je rečeno, da ni bil več aktiven član celice).

Izredne naloge pripadnikov Vos-a in Ozne so zahtevale tudi velike žrtve, saj so dejansko delovali brez posebnih izkušenj in šolanih kadrov. Zato je tudi prihajalo do manjših in večjih napak, ki pa so bile hitro odpravljene, seveda ob izredni požrtvovalnosti in pogumnem delovanju. Bili pa so tudi primeri samovolje in zlorab (izsiljevanje, mučenje in likvidacije). Po nekaterih podatkih Sdv je bilo med narodnoosvobodilno borbo in neposredno po osvoboditvi odkritih in usmrčenih okrog 10.000 vohunov in sodelavcev tujih obveščevalnih služb, okupatorja in kvislingov. Samo leta 1945 je bilo v JA odkritih 2.000 vohunov¹⁵.

Kaj je Ivan Manfreda - Jaka zamolčal Vosu in Ozni?

Ivan Manfreda - Jaka je verjetno spregledal, da organi Vosa (Ozne) zbirajo razne podatke tudi o partizanskih poveljnikih, pa so tako izvedeli še naslednje:

V kadrovskem listu z dne 27. novembra 1944 je zapisal, da o bratu Jožetu v Avstriji (Nemčiji) že od leta 1941 nima glasu. Zakaj je prikril bratov obisk sredi leta 1944 in svoj obisk na Humu, da bi brata pripeljal v partizane, ne vemo. Brat Jože je pravočasno zbežal nazaj v Avstrijo, ker je svojega strica Andreja navedel kot garanta, da se bo vrnil.

Sorodniki v Podljubinskih Ravnah, pri Maklovih, so menda vedeli, da se je leta 1944 samoranil (strel v nogo), ko je izvedel, da bo premeščen na Gorenjsko. Zdravil se je pri domačih na Ravnah, vendar so ga Nemci zajeli, ker je bil brez dokumentov in ranjen. Ko so v Poljubinju spraševali gostilničarja Siberja, ali ga pozna, je ta pritrdil in dodal, da je bil hlapec v Ravnah. Zato so ga Nemci izpustili (V kadrovskem listu je zabeleženo, da je bil kot poveljnik spremljevalne čete ranjen 10. februarja 1944 in bil do 28. februarja v bolnišnici).

Seveda pa Ivan Manfreda - Jaka ni skrival podatka, da je njegov oče dolga leta delal v Avstriji in Nemčiji, da je mati Avstrijka, da je tudi sam rojen v Nemčiji (sestra in brat pa v Avstriji), kar je bil najverjetneje tudi glavni razlog, da so po

¹⁵ Podatki so iz avtorjeve knjige *Legendarni slovenski obveščevalci*, Pro.Andi, 2012 Maribor.

osvoboditvi kapetana Ivana Manfreda - Jaka razporedili za odpust iz JA! Ivan pa je naivno pričakoval, da ga bodo celo poslali na delo v Ozno!

Torej, šlo je za direktivo, da v JA ne morejo biti častniki rojeni v Nemčiji ali v kakršnikoli povezavi s tujci, pa četudi so bili borci proletarske brigade in zaščitne čete maršala Tita. Na Golem otoku so se kmalu zatem znašli tudi narodni heroji in generali JA, ki so samo vzklikali »Živel Stalin«!

Bil je menda proti kolektivizaciji vasi – zadrug, kot večina primorskih partizanov pa se tudi ni strinjal, ko je JA zapustila Trst, saj je bil tudi sam pripadnik enote, ki ga je osvobajala.

Zaključek

V raziskavi primera kapetana Ivana Manfreda - Jaka sem ugotovili povsem drugačna datuma o prometni nesreči (7. julij 1945) in smrti (12. julij 1945).

Imenovani je kot prvoborec NOB po ukazu VŠ NOV in PO Jugoslavije oktobra 1944 dobil »Partizanski spominski znak 1941«, kar pa ni omenjeno v njegovih vojaških in partijskih dokumentih. Seveda pa tudi ni nikjer omenjeno, da mu je bila spomenica 1941 odvzeta. Zato menim, da mu je bila odvzeta prikrito po nalogu Ozne ali partije, ker je predhodno navedel tri lažna podatka (samoranjenje, obisk brata Jožefa sredi leta 1944 in ujetniško od Nemcev, sicer kratkotrajno, pa tudi »sumljivo« izpustitev).

Seveda pa ne moremo izključiti niti dejstva, da kapetan Ivan Manfreda - Jaka ni mogel predložiti dokumentov pri prvi reviziji nosilcev »Partizanske spomenice 1941«, ki se je začela prav julija 1945, ko je doživel prometno nesrečo in tudi umrl.

Ker v prvi polovici leta 1945 ni napredoval kot ostali prvoborci, zatem pa je bil sredi leta še postavljen na razpolago, sem upravičeno zaključil, da je bil zelo verjetno glavni razlog direktiva Ozne o »čiščenju« JA (rojen v tujini, zveze s tujci), pa tudi lažni podatki, ki so jih ugotovili organi Vos-a.

Da so organi Ozne (Udbe) ali partije sodelovali pri reviziji nosilcev »Partizanskega spominskega znaka 1941«, sem ugotovil prav med osmerico partizanov – nosilcev spomenice 1941 iz IX. korpusa in drugih primerih.

Mnogi soborci in domačini seveda niso vedeli za revizijo nosilcev spomenice 1941 in direktivo Ozne o »čiščenju JA«, pa so zato seveda napačno predvidevali, da je šlo pri prometni nesreči za kakšne druge razloge.

Menim, da je v konkretnem primeru šlo za sektašenje Ozne in partijskih organov IX. korpusa oz. CK KPS, saj je bil kapetan Ivan Manfreda - Jaka pogumen prvoborec in član prave partizanske družine.

Tudi umrl je pokončno kot pravi Primorec in partizan – prvoborec!

